

Vecākiem

REEMIGRĒJUŠIE BĒRNI

Kāds psiholoģiskais atbalsts nepieciešams bērniem, kas atgriežas Latvijā?

KĀ EFEKTĪVI BŪT LĪDZĀS SAVAM SKOLĒNAM SKOLAS GAITĀS?

Divas pieejas jebkuru problēmu risinājumam

VECĀKI KĀ BĒRNU KARJERAS IZVĒLES VIRZĪTĀJI

REEMIGRĒJUŠIE BĒRNI

Kāds psiholoģiskais atbalsts nepieciešams bērniem, kas atgriežas Latvijā?

Asijata Maija Zeļenko,
psiholoģe, sistēmisko
risinājumu konsultante

Pamazām Latvijā sāk atgriezties emigrējušās ģimenes. Tāds laiks, tādi apstākļi. Nav runas par „nevajadzēja pamest dzimteni”. Katrs cilvēks, katra ģimene rūpējas par sevi un par saviem tuviniekiem tik labi, cik vien var. Ja ir iespējas tur, cilvēki brauc uz ārzemēm, ja nav iespēju šeit, cilvēki atkal brauc uz ārzemēm. Tiesa, ļaudis nemēdz bēgt no labas dzīves, viņi tieši meklē kaut ko labāku. Taču daudzi tagad atgriežas Latvijā. Bērni sāk vai turpina mācības Latvijas skolās. Kādam nav latviešu valodas prasmiņu, kādam tās ir pasliktinājušās. Diemžēl ir jārēķinās, ka izglītības līmenis ārzemēs tomēr ir zemāks nekā Latvijā. Arī dzīvesveids krasi atšķiras, piemēram, no Rietumeiropas valstīm. Pēc kāda psiholoģiskā atbalsta bērni ilgojas, pārceļoties uz Latviju?

Rēķināšanās ar vecumposmu

Ideālais vecumposms, lai bērns veiksmīgi pārdzīvotu pārceļšanos, ir līdz trīs gadu vecumam. Jo mazāks ir bērns, jo vieglāk viņš pārdzīvo pārmaiņas, tāpēc ka bērna pasaule pagaidām ir viņa vecāki, lielākoties māte. Tātad, ja šī pasaule viņu paņem līdzī, bērns neko nezaudē. Sliktāk var būt tad, ja māte pati smagi pārdzīvo pārceļšanos. Tad bērns zaudē miera izjūtu. Bet, ja abi vecāki ir vienprātis par pārceļšanās nepieciešamību, bērns jūtas labi.

Ja ģimene atgriezīsies dzimtenē, pirms bērnam būs trīs gadi, bērns diezgan viegli pārdzīvos pārmaiņas. Ja bērnam jau ir trīs un viņš jau ir apmeklējis bērnudārzu citā zemē, tad ir jābūt uzmanīgākiem. Bērnam jau ir, ar ko salīdzināt, un var iestāties kultūrsoks. Tas nozīmē, ka bērnam ir jāadaptējas vai jāpāradaptējas. Taču tas tomēr ir daudz vieglāk nekā skolas vecumā.

Vecāki atgriežas tad, kad beidzas darba līgums ārzemēs vai viņi ir atraduši iespēju strādāt Latvijā, vai, piemēram, ir noguruši no citas mentalitātes. Nebūtu pareizi mocīties, gaidot, kad bērns sasniegs kādu ideālu vecumu. Un ja nu ir divi vai trīs bērni? Tas vienkārši nav iespējams. Vecākiem ir ļoti nopietni jā rūpējas par sevi: jāgādā par savu psiholoģisko stāvokli, jo vecāki var translēt bērnam tikai to, ko jūt paši. Tikko iestājas nedrošība, vainas izjūta, neveiksmnieka izjūta, ir jāgādā par savu labsajūtu.

Vajadzētu atcerēties: jūs esat aizbraukuši, lai glābtu savu ģimeni, tās labklājību. Paveicās – malači! Nepaveicās – tā gadās! Jūs esat tikai cilvēki. Jūs tik un tā gribējāt labāko. Pasakiet sev paldies par centieniem. Un turpiniet iet uz priekšu.

Galvenais ir tas, kā vecāki var atbalstīt savu bērnu. Protams, palīdz, ja bērnam ir īslaicīgas pārceļšanās pieredze, piemēram, ja bērns mēdz dzīvot pie vecvecākiem citā pilsētā vasaras brīvdienų laikā. Ģimenes ceļojumi uz ārzemēm ļauj bērnam redzēt, ka citviet var būt citādi. Tas zināmā mērā samazina kultūršoka iespaidu, pārceļoties uz ārzemēm. Taču, ja tādas pieredzes bērnam nav, kontakts ar vecākiem ir vēl svarīgāks.

Noteicošais ir vecāku atbalsts

Labs kontakts ar vecākiem ir svarīgs vienmēr. Bērnam ir jājūtas pieņemtam, viņam ir nepieciešama iespēja runāt, dalīties, prasīt palīdzību vecākiem un netikt kritizētam, negatīvi novērtētam. Tas ir vienīgais, kas var palīdzēt bērnam turēties. Vecāki ir bērnu balsts. Ja bērns nevar vērsties pie vecākiem, ja bērnam ir bail, piemēram, no vecāku nosodījuma, viņš ir vientuļš un bezspēcīgs.

Ir skaidrs, ka situācijā, kad ir jāglābj ģimenes labklājība un tādēļ jādodas uz ārzemēm, reti kuram izdodas to izdarīt bērnam piemērotākajā vecumā. Tas, ko vecāki var reāli darīt bērnu labā, – palikt ar viņu labā kontaktā.

Divi kultūršoki

Vecākiem pašiem arī neklājas viegli, jo tik un tā gaidas un realitāte atšķiras. Taču vecāki vismaz zina, kāpēc viņi šurp ir atbraukuši un kādēļ aizkavēsies (vienalga, vai runājam par aizbraukšanu vai atgriešanos). Bet bērniem atšķirībā no vecākiem nav ne mazākās nojausmas, kas viņus gaida ārzemēs, – viņi pēkšņi nokļūst pavisam citā pasaulē. Vecākiem drošības salmiņš ir domas par labu atalgojumu, savukārt bērniem drošības izjūtas nav ne izglītības iestādē, kur runā svešā valodā, ne mājās, kur vecāki paši nejutās pietiekami droši, lai drošības sajūtu nodotu bērniem. Tiesa, ar laiku stress samazinās gan vieniem, gan otriem. Taču kultūršoks tiek piedzīvots, gan aizceļojot, gan atgriežoties mājās.

Izglītības kvalitāte

Ja ārzemēs ir pavadīts diezgan ilgs laiks (gads jau ir ļoti daudz), atgriežoties bērni var stipri atpalikt zināšanās no savas klases. Nesen atgriezušos puiku pēc pusgada prombūtnes pieņēma tajā pašā klasē, kurā viņš mācījās līdz aizbraukšanai. Pieņēma tāpēc, ka iepriekš viņš labi mācījās, taču pa pusgadu (kas īstenībā bija 2–3 mēneši, jo pārējais laiks bija vasaras brīvdienas) viņš no savas klases programmas ir atpalicis tā, ka tagad ieskaīšu un kontroldarbu plāns viņam ir sarakstīts līdz jaunajam gadam un paralēli ikdienā apgūstamajam materiālam viņš apgūst arī iekavēto un pilda pārbaudes darbus, kas ilgs visu semestri. Runa ir par labu skolēnu, kura mātei klases audzinātāja teica: „Ja jums nāksies atgriezties, darišu visu iespējamo, lai pieņemtu jūsu puiku šajā pašā klasē, lai viņam nenāktos palikt skolā gadu ilgāk.”

Ja skolēnam nav labu mācīšanās prasmju, pārdzīvojumi var pastiprināties arī tādēļ, ka viņam, pazīstot visu savu klasi, nāksies mācīties par klasi zemāk. Ir iespējama arī izzobošana: „Nu ko, naudiņu nopelnījāt, bet vietu savā klasē nopirkt nevari?” – bet bērns var jums par to nepateikt. Vērojiet viņa uzvedību, izturēšanos! Ir iespējama skolas maiņa, kas bērnam vienmēr ir stresa avots. Viņam nav patīkami arī sēdēt starp klasesbiedriem, kuri ir jaunāki un pat augumā īsāki par viņu, turklāt, neko no skolas programmas neizlaiduši, var mācīties labāk nekā tas, kurš ir atgriezies.

Rēķinieties ar bērnu kā situācijas dalībnieku

Situāciju vienmēr pasliktina tas, ja vecāki nerēķinās ar bērniem kā ar situācijas dalībniekiem. Visbiežāk attieksme ir tāda: „Mēs esam vecāki, mēs šeit esam pieaugušie, tikai mēs pieņemam lēmumus. Bērni neko nenosaka.” Ir taisnība, ka vecāki lēš un lemj. Taisnība ir arī tas, ka bērni ir atkarīgi no vecākiem un darīs to, ko teiks vecāki. Taču bērni ir vājāks un emocionālāks posms situācijā: bērni cieš no tā, ka neko nesaprot, no tā, ka viņiem kaut ko atņem, ka viņi ir nonākuši nepazīstamos apstākļos utt., turklāt nav sagatavoti pārmaiņām. Vecāki ir izdomājuši sev jauno realitāti, ir apdomājuši, ko, kā un kādēļ darīs, un apdomīgākie cilvēki saprot arī to, ka gaidītais atšķirsies no tā, ko viņi ieraudzīs īstenībā. Pieaugušie brauc uz ārzemēm vai atgriežas Latvijā pēc kaut kā – lai kaut ko saņemtu. Taču bērni pazaudē: viņiem bija kaut kas, ko viņi zināja, dzīve, ko viņi pazina un kur jutās mazāk vai vairāk droši, bet pēkšņi tā visa vairs nav, faktiski viņiem to atņem.

Lai tā nenotiktu, ir svarīgi bērnu sagatavot. Pastāstīt, ka daudz kas tagad notiks citādi, taču paliks kas nemainīgs – katru dienu viņi atgriezīsies pie tiem pašiem vecākiem – mamma un tēta. Ir jāpārrunā saskarsmes iespējas ar bērnu labākajiem draugiem vai vecmāmiņu u. tml. Jaunajā vietā bērnam ir jāpalīdz veidot jaunus kontaktus. Viņam ir jādod iespēja runāt, dalīties savās jūtās ar jums.

Pat ja bērnam nepatīk doma par pārceļšanos, turpiniet uzturēt ar viņu kontaktu

Par pārceļšanos bērns ir jāinformē tad, kad vecākiem sāk formēties doma par to. „Mēs domājam, ka vajadzētu pārcelties. Ko tu par to domā?” Pat ja bērns uzdrošināsies jums pilnīgi atklāti atzīt, ka viņš to negribētu, viņš ir jāgatavo tam, ka ģimene pārcelsies. Notiks taču tā, kā vecāki ir nolēmuši, bet tādēļ jau nevajag pilnīgi iznīcināt un pazaudēt kontaktu ar bērnu. Lai savstarpējā uzticēšanās tomēr saglabājas! Runājiet! Skaidrojiet! Un ļaujiet bērnam izrunāties un tikt uzklautam, justies pieņemtam! Var nebūt vienās domās, taču vienlaikus saglabāt attiecības un savstarpēju uzticēšanos. Paziņot par pārvākšanu tajā brīdī, kad jūs izņemat no bērna skolas dokumentus un pakojat čemodānus, noteikti ir par vēlu. Bērns to uztvers kā nodevību un cietīs, jo būs pārliecināts, ka nevar ticēt vistuvākajiem cilvēkiem. Tas var smagi ietekmēt viņa turpmāko dzīvi.

Vecākiem palīdz pārliecība par savu izvēli – skaidra ticība, ka viņu lēmums ir pareizs. Ja vecākiem nav šaubu, tad bērniem ir daudz vieglāk pieņemt vecāku lēmumu un darbības. Ja starp vecā-

kiem un bērniem ir labs kontakts, tad viss pārējais arī notiek vieglāk. Taču, ja jums tāda kontakta nav, ir jāpadomā, vai to tomēr nevajadzētu izveidot. Var teikt: „Par vēlu” – un atkāpties, zaudējot visas iespējas. Var arī teikt: „Jā, laiks ir pagājis, šis tas ir zaudēts, taču veiksmīgākas bērnu nākotnes labad šis tas sadzīvē ir jāmaina. Un tas ir jādara, pat zinot, ka nebūs viegli.” Pat ja ir par vēlu, tas ir labojams. Bērni ir atkarīgi no vecākiem, tāpēc vecāku darbs ir pamanīt, ka kaut kas nav kārtībā un izlemt, labot vai ne. Ja ne, ir jābūt gataviem, ka nākotnē problēmas tikai pieaugs un bērna dzīve var neizdoties. Un, pat ja izdosies, tad... par spīti vecākiem un vecāki savu bērnu veiksmīgajā dzīvē nebūs laipni gaidīti viesi.

Kontakts ar klasi, skolu

Ja bērnam visu laiku ir bijis labs kontakts ar klasi vai arī ja ģimene un bērns zina, ka atgriezīsies, piemēram, pēc gada, un šo gadu uztur kontaktu ar draugiem klasē, tad atgriezties ir vieglāk. Braucienam tika sagatavots gan pats bērns, gan viņa klasesbiedri, tātad viņš tika gaidīts un bērni savstarpēji apmainījās ar ziņām. Pat ja reemigrējušajam bērnam būs jāmacās par klasi zemāk, viņam skolā būs draugi.

Daudz laikietilpīgāks variants ir ārzemēs paralēli apgūt arī Latvijas skolas programmu. Ja skolēns ir apzinīgs un vecāki var palīdzēt bērnam uzturēt disciplīnu un organizēt laiku, tas ir iespējams. At-

griezoties Latvijā, noteikti sadarbojieties ar skolotājiem! Nevis noveliet uz viņiem rūpes par jūsu bērnu, bet gan prasiet informāciju, kas palīdzēs jums mājās risināt problēmas, kuras bērnam ir izveidojušās skolā mitnes zemes ieradumu rezultātā. Tas palīdzēs jums uztvert situāciju gan no bērna, gan no skolotāju puses. Tad skolotāji bērna

uztverē būs cilvēki, pie kuriem var griezties ar jautājumiem, nevis kuri kaut ko prasa, kā arī skolotājiem būs siltāka attieksme pret bērnu, kurš rūp saviem vecākiem.

Ja jūsu skolā netiek piedāvāta sadarbība ar reemigrējušo bērnu vecākiem, tad dariet to paši – speriet pirmo soli sadarbībā ar skolotāju.

Valoda

Vecāku valoda jau ir labi attīstīta, lai atgriezoties to būtu iespējams diezgan ātri atdzīvināt. Taču bērns valodu vēl tikai apgūst. Palīdziet viņam! Lai viņš turpina mācīties valodu arī ārzemēs!

Vai brauciens ir izdevies vai nav – jūties tā, it kā būtu paveikuši ko pareizu. Pat ja neveicās tā, kā cerējāt, jūs darījāt pareizi. Nevainojiet sevi! Tas ir svarīgi gan jums pašiem, gan jūsu bērniem, jo viņi pārņem jūsu jūtas. Ja jutīsities droši, arī bērns jutīsies drošs. Ja jutīsities kā zaudētāji vai ja

pārmetīsiet sev, ka kaut ko esat izdarījuši nepareizi, arī bērns ies uz skolu ar bailēm un pašam nesaprotamā veidā gaidīs sodīšanu. Un arī saņems – pat pilnīgi negaidīti.

Atgriezoties Latvijā, noteikti sadarbojieties ar skolotājiem! Nevis noveliet uz viņiem rūpes par jūsu bērnu, bet gan prasiet informāciju, kas palīdzēs jums mājās risināt problēmas, kuras bērnam ir izveidojušās skolā mitnes zemes ieradumu rezultātā.

KĀ EFEKTĪVI BŪT LĪDZĀS SAVAM SKOLĒNAM SKOLAS GAITĀS?

Divas pieejas jebkuru problēmu risinājumam

Inga Raškova,
skolotāja, Mg. philol.

DARBA PIEREDZE

- ☀ Latviešu valodas un literatūras, psiholoģijas un filozofijas skolotāja, kā arī 4. klases audzinātāja Priekules vidusskolā.
- ☀ Pieaugušo izglītības organizatore un nodarbību vadītāja Priekules pilsētā un pagastā.
- ☀ Darbiniece sociālās rehabilitācijas iestādē pieaugušajiem ar emociju, uzvedības, saskarsmes un pašorganizācijas prasmju traucējumiem Anglijā.
- ☀ Pieaugušo neformālās izglītības programmas „Konsultācijas izglītojamo vecākiem pedagoģiska rakstura problēmu risināšanai” autore un īstenotāja grupās un individuāli.
- ☀ Nu jau pieauguša dēla mamma.

Kā liecina vērojumi un sarunas ar vecākiem, bērnu skološanas laikā vecāki sastopas ar dažādām grūtībām, kad kaut kas nenotiek, kā ir cerēts. Cilvēku ceļā uz savu vēlmju piepildījumu vienmēr gadās kādi šķēršļi, par kuru klātbūtni signalizē dažādas nepatīkamas izjūtas: trauksme, bailes, raizes, aizvainojums, bēdas, arī dusmas. Katras ģimenes, katra no vecākiem problēmsituācijas izpausmes un iespējamie tās risinājumi ir dziļi individuāli, tomēr pieredze liecina, ka problēmu risinājumā ir iespējams izmantot divas pieejas – domāšanu un rīkošanos.

Iepazīsimies ar abām problēmsituāciju risinājuma pieejām! Tā iegūsim ne tikai labāku izpratni par to, kas notiek tad, kad jūtamies nepatīkami, bet arī iespēju izvēlēties savai problēmai atbilstošāko risinājumu.

Divas pieejas jebkuru problēmu risinājumam

Problēma ir tad, kad cilvēks kaut ko vēlas, bet nevar sasniegt. Piemēram, gadu vecs bērns vēlas aizsniegt kādu uz galda noliktu kārumu, bet nevar, tāpēc jūtas

slikti un kaut ko dara. Problēmu var atrisināt dažādos veidos: var atteikties no kārotā, var bēdāties, sākt raudāt vai dusmoties cerībā uz kāda cilvēka palīdzību, bet var arī nolikt savas nepatīkamās izjūtas malā un domāt.

Pieaugušo problēmas, protams, ir sarežģītākas, tomēr iespējamie rīcības varianti ir līdzīgi: var no savas vēlmes atteikties, var ļauties nepatīkamajām izjūtām cerībā uz kāda cita cilvēka palīdzību, bet var arī nolikt savas nepatīkamās izjūtas malā un domāt. Domāt par nepatīkamo situāciju var, uzdotot jautājumu, atrodot kādas atbildes, no kurām izriet problēmas risinājums – cilvēka rīcība. Kaut ko domāt var arī mazi bērni, tikai viņi savu domu neapzinās un vadīt nevar, bet pieaugušie to var.

1. pieeja. KĀPĒC es nevaru sasniegt to, ko vēlos?

Visas atbildes uz šādu jautājumu būs izskaidrojošas: vai nu kādu paša darītāja nepilnību konstatācija, vai arī apkārtējās vides nepilnību konstatācija. Piemēram: *es esmu vēl mazs, es nevaru, man nav, nepietiek, nezinu, aizmirsu, nesaprotu, nepiekrītu, negribu, nepatīk, esmu noguris* vai arī *galds par augstu, kārumu par tālu, krēsla nav, mammas nav, palīdzības nav, neviens mani nedzird, nesaprot, neatbalsta, nedod, neļauj, traucē un vispār neat-*

bilst manām vajadzībām. Visticamāk, ka cilvēks ķersies pie vides izmaiņām – kaut ko mainīs citos cilvēkos, dzīves apstākļos un kārtībā.

2. pieeja. KAS MAN LIEDZ sasniegt to, ko es vēlos?

Šis jautājums attiecas uz šķēršļiem cilvēka, arī iepriekšminētā mazuļa, ceļā pēc kā tāda, ko viņš vēlas, bet nevar sasniegt. Šādā gadījumā cilvēka darbība būs vērsta uz šķēršļu pārvarēšanu. Cilvēka ceļā uz ko tādu, ko viņš vēlas, var būt tikai trīs veidu šķēršļi.

Cilvēka fizisko un psihisko spēju nepietiekamība

Cilvēks tiešām nevar lidot un dzīvot kails ziemas salā, bērns nevar aizsniegt kārumu, slims cilvēks nevar izkāpt no gultas utt. Šādos gadījumos ir vajadzīgi kādi cilvēka spēju nepietiekamību kompensējoši līdzekļi: nūjas, krēsli, kāpnes, instrumenti, ierīces, mašīnas, cimdī, arī citi cilvēki, kuri spēj to, ko kāds nespēj.

Cilvēka zināšanu un izpratnes nepietiekamība

Zināšanu, informācijas nepietiekamība ir kompensējama ātri un viegli: *nestēdzies, padomā vēlreiz, paskaties uzmanīgāk, izlasi, paklausies manī – es izstāstīšu, tu tikai sēdi un klausies.* Zināšanas tomēr

negarantē sekmīgu darīšanu, vismaz ne saskaņā ar runātāja norādēm. Šādu nepatīkamu situāciju vecāki labi pazīst: „Savāc mantas!! Nāc mājās!! Nomierinies!! Sēdi!! Uzvelc cimdus!! Cik reizes man tev jāsakā?! Pasaki tu viņam, mani viņš vairs neklausā!”

Cilvēka prasmju nepietiekamība

Cilvēka prasmju nepietiekamība ir visbiežāk sastopamais šķērslis ceļā uz to, ko cilvēks vēlas sasniegt. Tomēr kopā ar kādu, kurš prot to, ko viņš neprot, viss ir labojams: atliek vien uzmanīgi vērot, ko otrs dara, un atkārtot darbību tik ilgi, kamēr vēlamais rezultāts tiek sasniegts.

Visi cilvēki, jo īpaši bērni, mācās tieši tā: ne no tā, ko viņiem saka, bet no tā, ko viņi redz citus darām. Sākumā cilvēks pamēģina, bet patstāvīgi atkārtot tikai to darbību, kura ļauj sasniegt to, ko viņš vēlas. Par vēlamā sasniegšanu, šķēršļu sekmīgu pārvarēšanu un problēmas atrisinājumu uz visiem laikiem atkal signalizē kādas izjūtas, šoreiz patīkamas. Cilvēks tad smaida, smejas vai saka: „Fūūūū, nu tad beidzot tiku tam pāri, nu ir labi. Paldies par palīdzību!”

Uzdevumi vecākiem

Atcerieties iepriekšminēto mazuli, kurš nevar sasniegt kārumu uz galda, un padomājiet.

1. KAS bērnam liedz sasniegt kāroto –

spēju, zināšanu vai prasmju nepietiekamība?

2. KO šādā situācijā var darīt mazuļa mamma:

- ✿ apturēt bērna emociju izpausmes un rosišanos ap galdu (aizliegums);
- ✿ pašai pasniegt viņam kārumu (palīdzība);
- ✿ parādīt, kā vēlamā sasniegt (vēlamās rīcības paraugs);
- ✿ ļaut bērnam pašam domāt, tikai palikt viņam līdzās, lai pasargātu bērnu no tiešām bīstamas rīcības (bērna spēju attīstība)?

3. KO bērns no šīs situācijas iemācīsies un turpinās darīt atkal un atkal?

Tā arī notiek bērnu audzināšana: problēma – risinājums – rezultāts. Ja un kamēr problēmas risinājums apmierina gan vecākus, gan bērnus – visi sekmīgi dara savu darāmo un sasniedz to, ko katrs vēlas, tikmēr īpašas zināšanas par divām problēmu risinājuma pieejām nav vajadzīgas.

Bet reizēs, kad vēlamā sasniegt neizdodas, jūtaties slikti, ir vērts mierīgi apsēties un padomāt par to, ko vēlaties panākt, ko tāpēc darāt un kas liedz kaut ko darīt citādi. Bērniem arvien izdodas panākt savu. Tiesa gan, pieaugušajiem tas ne vienmēr patīk: viņi raizējas, apvainojas, bēdājas, arī dusmojas.

Par ko vecāki raizējas?

Parasti vecāki saka (stāsta): „Bērns dara to, dara to... nedara to, nedara arī to... Viņš mani neklausā.” Protams, katra no vecākiem, katra bērna un katras ģimenes situācija ir atšķirīga, dziļi individuāla, tomēr visas skolas vecuma bērnu vecāku raksturotās problēmsituāciju izpausmes ir grupējamas šādi:

- ✿ bērns skolā (attiecības ar vienaukdzīmi, uzvedība stundās un starpbrīžos, skolā uzdotie mājasdarbi, sekmes, kavējumi, arī skolas pamešana vispār);

„Nevar būt. Mājās viņš tā nedara. Mēs darām... nodrošinām... mums ir... mēs jau darām tā un tā arī...”

☼ bērns mājās (attiecības ar brāļiem un māsām, rūpes par savu izskatu, higiēnu, veselību un personiskajām lietām, saimnieciska rakstura pienākumi);

☼ bērna brīvais laiks un viņa izvēlēto nodarbību nesaderība ar bērna galveno pienākumu – mācībām;

☼ bērna drošība, galvenokārt ārpus ģimenes – skolā, uz ielas, jebkurā sabiedriskā vietā;

☼ bērna nākotnes plānu neatbilstība vecāku iecerēm un priekšstatiem par to, kā varētu būt.

Parasti tieši skolotāji pirmie pamana kādas ar mācībām saistītas bērnu problēmas. Tā notiek tāpēc, ka skolotājiem ir īpaša izglītība un pieredze bērnu uzvedības īpatnību interpretācijā (izpratnē) un arī viņu uzvedības vadībā (pedagoģija). Tikai tad, kad skolotāja profesionālās prasmes vēlamu rezultātu nesasniedz, skolotāji informē bērna vecākus par to, ka bērna mācību procesā ir konstatētas kādas grūtības, kuru pārvarēšanai ir nepieciešama arī vecāku palīdzība. Skolotāji ir pietiekami kompetenti, lai sniegtu vecākiem arī kādas rekomendācijas, ieteikumus.

Vecākiem šādas sarunas ir ļoti nepatīkamas. Viņu izjūtas ir tikpat dziļas kā viņu mīlestība pret bērnu – tādu, kāds viņš ir. Tāpēc vecāku pirmā, instinktiīvā reakcija uz skolotāja sacīto ir problēmas noliegums („Nevar būt. Mājās viņš tā nedara. Mēs darām... nodrošinām... mums ir... mēs jau darām tā un tā arī...”), problēmas pārdresācija („Jā, bet mans bērns saka, ka klasē notiek arī tādas un tādas lietas, viņam traucē tas un tas”) vai skolotāja lomas uzņemšanās

arī mājās („Labi, es pasekošu, uzraudzišu, kontrolēšu, nodrošināšu, aizvedīšu pie speciālista, informēšu jūs par rezultātiem utt.”). Skolotāji kaut ko sagaida no vecākiem, vecāki, protams, kaut ko arī dara. Tomēr gadās tā, ka laiks rit, bet bērna uzvedība un sekmes mācībās neuzlabojas. Ko nu?

Problēmas risinājuma pieejas maiņa palīdz ietaupīt laiku

Ja jautājam, KĀPĒC vēlamu neizdodas panākt, tad atrodam arvien vairāk informācijas par bērnu, viņa draugiem, skolu, skolotājiem, izglītības sistēmu un visu sabiedrību kopumā. Visas nepilnības, kuras šādas izziņas ceļā tiek saskatītas, tiešām ir pamatotas un risināmas. Tikai bērni aug, kāds izglītības posms tuvojas noslēgumam, bet sasniegtais rezultāts nav apmierinošs.

Par vecāku spējām šaubu nav. Runa var būt tikai par nepietiekamām zināšanām un prasmēm.

Ja jautājam, KAS mums (vecākiem) liedz panākt to, ko mēs visi vēlamies, tad iegūstam citu skatu uz problēmu: spēju, zināšanu vai prasmju nepietiekamība. Par vecāku spējām šaubu nav. Runa var būt tikai par nepietiekamām zināšanām un prasmēm. Ja tā, tad atliek vien noskaidrot, ko kurš nezina (biežāk gan neprot), un papildināt to, kā trūkst.

Dariet to pašu, ko vēlaties, lai dara jūsu bērni, – mācieties

☼ Kur mācīties? Protams, mājās kopā ar saviem bērniem.

☼ Kā mācīties? Risinot problēmas tā, kā to dara bērni: ja nevar kaut ko panākt vienā veidā, tad vienmēr var atrast citu veidu, kā panākt to, ko vēlas arī bērni.

☼ Ko mācīties? Par to, ko un kā mācās gan bērni, gan vecāki, runāsim nākamreiz.

☼ Kas vecākiem liedz mācīties? Atbildi uz šo jautājumu nu varat atrast paši. Pamēģiniet!

☼ Kas jums par to būs? Ja būsiet godīgi paši pret sevi, tad iegūsi atklāsmes prieku līdz ar pirmo nojausmu par to, ka bērnu audzināšanai nevajadzētu būt cīņai, bet savstarpēji nepieciešamai, izdevīgai un patīkamai sadarbībai.

VECĀKI KĀ BĒRNU KARJERAS IZVĒLES VIRZĪTĀJI

Laila Avotiņa

Vēsturiski veiksmīga karjera tiek uztverta kā konsekventa lomu secība cilvēka mūža garumā. Taču karjeras speciālisti secina, ka mūsdienīga karjeras koncepcija vienlaikus ietver arī cilvēka personīgo brīvību, pašizziņu un izpratni par veiksmi. Tāpēc varam teikt, ka šodien viens no veiksmīgas karjeras nosacījumiem ir līdzsvars starp darbu, ģimeni un brīvo laiku. Kāpēc ir vērts aizdomāties par karjeras jautājumiem bērniem, kas ir vēl pirmsskolas un sākumskolas vecumā? Noskaidrosim to, aplūkojot tipiskās vajadzības bērnībā – gan apmierinātas, gan ignorētas vajadzības ir noteicoši karjeras veidošanas faktori.

Bērnība un pusaudžu vecums ir divi nozīmīgākie dzīves posmi. Šajos posmos cilvēks aug ne tikai fiziski – attīstās viņa personība, tiek ielikti pašizziņas pamati, respektīvi, turpmākās karjeras pamati. Šajā procesā cilvēkiem, kas ir ap bērnu, sevišķi vecākiem, ir vissvarīgākā loma. Kad vecāki izprot saikni starp bērna attīstības posmiem un karjeras attīstības elementiem, viņi spēj labāk saskatīt bērna karjeras vajadzības un kļūst par vērtīgiem padomdevējiem un palīgiem bērna lēmumu pieņemšanas procesā.

Pirmsskolas vecumposms ietekmē tādas ar karjeru saistītas rakstura īpašības kā uzņēmību, neatkarību, iniciatīvu un paškontroli.

AIZLIEGUMI VEICINA NESPĒJU PIENĒMT RACIONĀLUS LĒMUMUS. Viens no slavenākajiem psiholoģiskās un sociālās attīstības teorētiķiem Eriks Eriksons ir noteicis cilvēka psiholoģiskās un sociālās attīstības posmus, kas ļauj aplūkot cilvēku no karjeras viedokļa. Zinātnieks norāda, ka agrīnās bērnības posmā bērns cenšas atrisināt autonomijas un kauna krīzi. Ja bērns šo krīzi veiksmīgi atrisina, viņa pašapziņa pieaug, bērns iegūst neatkarības izjūtu. Tāpēc pārliecīgi daudz aizliegumu darboties, piemēram, „Neņem to, salauzīsi!”, „Neko neaiztīc!” u. tml., apspiež bērna iniciatīvu un rada vainas apziņu. Ja šajā posmā neizdodas izveidot bērna iniciatīvas un neatkarības izjūtu, viņam būs grūti pieņemt racionālus lēmumus savā profesionālajā un personīgajā dzīvē.

ĻAUT IZMĒĢINĀT – TĀ RODAS ATBILDĪBAS IZJŪTA. Vidējā bērnības posmā (3,5–6 gadi) bērni pārdzīvo periodu, kad iniciatīva cīnās pret vainas apziņu. Pašpaļāvīgs un neatkarīgs bērns paudīs iniciatīvu arī turpmāk. Šajā vecumposmā bērni ir pilni enerģijas un viņos ir vēlšanās izmēģināt visu jauno. Kad bērns sāk apzināties savus mērķus, parādās atbildības izjūta. Ja bērnam izdodas veiksmīgi pārvarēt šī posma pretrunas, viņš sāk veidoties atbildības izjūta un apziņa. Iniciatīvas bagāts cilvēks spēj pozicionēt sevi mūsdienu karjeras pasaulē, nebaidās no kon-

Pirmsskolas vecumposms ietekmē tādas ar karjeru saistītas rakstura īpašības kā uzņēmību, neatkarību, iniciatīvu un paškontroli.

kurences un nevairās no izaicinājumiem. Attīstītā atbildības izjūta ir stimulējošs faktors, jo ir jāuzņemas atbildība par sevi, saviem lēmumiem un apkārtējiem cilvēkiem.

ROTAĻAS ATBRĪVO – RODAS VĒLME IESAISTĪTIES. Pirmsskolas posms bieži tiek dēvēts arī par rotaļu vecumu. Rotaļas ir bērna vissvarīgākā nodarbošanās agrīnajā bērnībā un pirmsskolas vecumā. Viena no svarīgākajām rotaļas funkcijām ir bērna sociālo spēju attīstīšana dažādās lomu spēlēs. Bērna iztēle un rotaļas vide ļauj viņam darboties bez ierobežojumiem, bērns kļūst gan par ugunsdzēsēju, gan skolotāju, gan medmāsu utt. Kad bērns jūtas brīvs, viņš iesaistās jaunās aktivitātēs, viņam rodas iespēja izzināt apkārtējo pasauli, kas, savukārt, stimulē bērna attīstību.

UZDEVUMU UZTICĒŠANA PIETUVINA REĀLAJAI DZĪVEI. Rotaļas ir pirmsskolas vecuma bērnu vissvarīgākā, tomēr ne vienīgā nodarbošanās. Šī vecuma bērni spēj veikt reā-

lu darbu. Protams, pirmsskolas vecuma bērns darbs atšķiras no pieauguša cilvēka darba. Šā vecuma bērni daudz vairāk interesējas par darba procesu, nevis par rezultātu. Tomēr viņi jau spēj veikt dažādus uzdevumus: sakārtot savas rotaļlietas un savas drēbes, kopā ar pieaugušajiem veikt vienkāršus mājsaimniecības darbus, piemēram, rūpēties par mājdzīvnieku. Audzināšana, kuras pamatā ir darbs, veido pamatu reālai darba dzīvei nākotnē. Veicinot bērnu darbuzdevumu, mēs sagatavojam bērnus reālajai dzīvei.

IZMANTOJIET INTEREŠU IZGLĪTĪBU. Nozīmīga šī vecumposma īpatnība ir bērnu radošā domāšana, kura vēl nav pretstatīta savai konkurentei – konverģentajai domāšanai (uzdevuma vai problēmas vienīgā pareizā risinājuma atrašana, intelektuāli apstrādājot esošo informāciju). Šī īpatnība ļauj saskatīt bērna spējas dejā, mūzikā un mākslā. Tas nozīmē, ka šīs spējas var sākt attīstīt kopš mazotnes un tās var kļūt par stabilu bērna turpmākās karjeras pamatu.

JA VĒLATIES MĒRĶTIECĪGI PIEDALĪTIES PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNA KARJERAS PLĀNOŠANAS PROCESĀ:

- ✿ neapspiediet bērna vajadzību darboties,
- ✿ ļaujiet bērnam eksperimentēt,
- ✿ neierobežojiet bērna zinātkārī,
- ✿ radiet apstākļus rotaļām ar vienaudžiem,
- ✿ sagādājiet bērnam rotaļlietas, kas veicina radošumu un attīsta domāšanu,
- ✿ veiciniet bērna piedalīšanos viņa vecumam atbilstošos darbos,
- ✿ māciet bērnu izprast savas jūtas un vēlmes,
- ✿ novērojiet un attīstiet bērna mākslinieciskās spējas,
- ✿ ļaujiet uzplaukt neatkarīgai un ambiciozai personībai.

Sākumskolas vecumposmā (6–11 gadi) īpaši nozīmīga kļūst pašizziņa, komunikācijas un sadarbības prasmju attīstība.

ĻAUŠANĀS FANTĀZIJĀM. Vēlīnās bērnības gadus bērni pavada, gatavojoties pieaugušo dzīvei apkārtējā kultūrvīdē, un tiecas apgūt visu, kas apkārtējā vidē var palīdzēt viņu dzīvei. Viņi aktīvi fantāzē par to, kas viņi būs, kad izaugs. Protams, šajā vecumā sapņiem vēl nav reāla pamatojuma. Pēc karjeras pētnieku domām, pirmsskolas

vecuma bērni pārdzīvo fantāzijas posmu. Šī posma nākotnes karjeras sapņi visbiežāk ir nereāli, piemēram, bērns vēlas kļūt par burvi vai astronautu.

JĀPIEDZĪVO VEIKSMES UN NEVEIKSMES. Saskaņā ar E. Eriksona tēzi šajā vecumposmā bērni piedzīvo pāreju uz psiholoģisko briedumu. Viņi apgūst nozīmīgas izziņas un sociālās prasmes. Viens no būtiskākajiem izaicinājumiem bērnam ir saskarsme ar strādīguma un mazvērtības krīzi. Bērns daudz strādā, taču rezultāts ne vienmēr ir atbilstošs. Pēc veiksmīgas uzdevuma izpildes bērns iepazīst veiksmes un pieredzes garšu. Savukārt, ja bērna darbība ir neveiksmīga, sāk veidoties mazvērtības izjūta. Pašapziņai ir ļoti būtiska loma cilvēka dzīves kvalitātes noteikšanā. Attīstīta pārliecība un spējas ļauj cilvēkam iesaistīties jaunos pasākumos un veicina gan profesionālās, gan personīgās dzīves attīstību.

SEVIS NOVĒRTĒŠANA. Arī sevis iepazīšana veicina veiksmīgu karjeru. Šajā vecumposmā ievērojami pieaug bērna zināšanas par sevi. Bērni mācās salīdzināt sevi ar citiem un spēj novērtēt savas pozitīvās īpašības un arī trūkumus.

JĀMĀCĀS MĀCĪTIES. Šajā posmā bērni apgūst prasmi mācīties, tādējādi iegūstot savai turpmākajai karjerai nozīmīgas zināšanas: prasmi mācīties, iegūt informāciju un izmantot savas zināšanas. Šī vecuma bērnam ir jāapmeklē skola un jāapgūst lasītprasme, rakstītprasme, matemātika un māksla, jāveic mērķtiecīgi uzdevumi, jāattīsta noturīga uzmanība un stabila uzcītība.

ROTAĻAS VAR NORĀDĪT UZ INTERESĒM. Sākumskolā, līdzīgi kā

Sākumskolas vecumposmā (6–11 gadi) īpaši nozīmīga kļūst pašizziņa, komunikācijas un sadarbības prasmju attīstība.

pirmsskolas posmā, bērniem patīk rotaļāties. Taču viņu rotaļas jau pāriet citā līmenī, tās tiek orientētas uz darbu. Vērojot bērnus rotaļās, varam ieraudzīt nodarbes, kam viņi dod priekšroku. Tās var norādīt uz viņu interesēm un talantiem, kas nākotnē būtu attīstāmi, piemēram, mūzika, tēlotājmāksla, dejas. Rotaļājoties bērni visbiežāk atdarina tos, kurus uzskata par savām lielākajām autoritātēm, – skolotājus, ugunsdzēsējus utt. Šis vecumposms ir izšķirošs darba iemaņu attīstībā. Vecākiem ir jāraugās, lai viņu bērns mācās patstāvīgi pabeigt uzdevumus bez atgādināšanas un pārbaudīšanas (kaut arī ir iespējama, ka būs kļūdas).

ATBALSTIET VĒLMI PĒTĪT. Šajā vecumā ir ļoti svarīgi rosināt izpēti. Ja šādā brīdī bērns nesaņem atbalstu, viņš vēlāk, būdams pieaudzis, neprātis uzticēties un pieņemt kāda cita viedokli vai – gluži pretēji – viņam nebūs pārliecības par sevi un viņš dzīvos pēc apkārtējo lēmumiem un priekšstatiem. Beidzot sākumskolu, bērnam jau ir noteikta pārliecība un attieksme, kas var saglabāties visu turpmāko dzīvi.

JA VĒLATIES MĒRĶTIECĪGI PIEDALĪTIES SĀKUMSKOLAS VECUMA BĒRNA KARJERAS PLĀNOŠANAS PROCESĀ:

- ☀ palīdziet bērnam būt profesionāli veiksmīgam, respektīvi, uzticētajiem uzdevumiem ir jāatbilst bērna spējām, tie nedrīkst būt pārāk sarežģīti,
- ☀ sargājiet bērnu no pārlieku augsta prasīguma pret sevi un citiem,
- ☀ audziniet bērnu darbībā, palīdziet bērnam tikai tad, kad viņš to lūdz,
- ☀ ļaujiet attīstīties centīgai personībai.

Uzdevumi vecākiem, kuru bērni ir sasnieguši septiņu gadu vecumu

2008. gadā ar Eiropas Komisijas atbalstu Eiropas Savienības valstīs tika veikts pētījums „Vecāki kā bērnu karjeras izvēles virzītāji. Skolu karjeras konsultantu apmācība, akcentējot sadarbību ar vecākiem”. Rezultātā tapa rokasgrāmata vecākiem „Mans bērns izvēlas karjeru”. Šajā grāmatā ir publicēti vairāki uzdevumi vecākiem; tos veicot, var padziļināt savu izpratni par bērnu un viņa interesēm. Tālāk ir publicēti uzdevumi, kurus paškontrolei var izpildīt vecāki, kuru bērni ir sasnieguši septiņu gadu vecumu. Eksperimentālā kārtā izpildīju arī pati (manam dēlam ir astoņi gadi). Un ir jāatzīst, ka bija interesanti.

Valsts izglītības attīstības aģentūras Informācijas un karje-

ras atbalsta departamenta vecākā eksperte Nora Kalēja vecākiem iesaka sākotnēji apzināties savu attieksmi pret profesijas izvēli un stereotipus, jo apzināti vai neapzināti savus aizspriedumus un stereotipus tomēr nododam saviem bērniem. Taču tas var laupīt viņiem drosmi pašiem izziņāt profesiju pasauli un darba tirgu.

1. UZDEVUMS. UZMANĪGI PADOMĀJIET UN PAPILDINIET ŠOS TEIKUMUS!

- ☀ Darbam ir jābūt...
- ☀ Darbs nedrīkst būt...
- ☀ ... (profesijas nosaukums) ir prestiža profesija.
- ☀ ... (profesijas nosaukums) nav prestiža profesija.
- ☀ ... (profesijas nosaukums) ir labi apmaksāta profesija.
- ☀ ... (profesijas nosaukums) nav labi apmaksāta profesija.
- ☀ Darba devēji ir...
- ☀ Darba devēji nav...
- ☀ Cilvēki ar profesionālo izglītību ir...
- ☀ Cilvēki ar augstāko izglītību ir...

Rakstiet savu viedokli, te nav pareizu vai nepareizu atbilžu. Svarīgi ir apzināties savus uzskatus. Ne jau vienmēr tie ir balstīti uz aizspriedumiem.

Pēc tam vēlreiz pārlasiet uzrakstīto un pārdomājiet, kā ir veidojies jūsu viedoklis, kas ir tā pamatā – pārbaudīti fakti, jūsu personīgā pieredze vai sabiedrībā valdošie uzskati. Cik lielā mērā jūsu personīgo pieredzi var vispārināt? Kā jūs domājat, vai jūsu viedoklis var palīdzēt vai traucēt jūsu bērnam?

2. UZDEVUMS „MANA BĒRNA INTERESES”. UZMANĪGI PADOMĀJIET UN PABEIDZIET TEIKUMUS!

1. Mana bērna galvenās intereses ir...
2. Manam bērnam patīk iesaistīties nodarbēs ar (izvēlieties vienu) lietām; informāciju; cilvēkiem.
3. Manam bērnam vissvarīgākās ar darbu saistītās vērtības ir...
4. Mans bērns ir intelektuāli spēcīgāks šādās jomās: ...
5. Mans bērns spēj veikt šādus uzdevumus: ...
6. Mana bērna spilgtākās rakstura īpašības ir...
7. Mana bērna vājās pusēs ir...

3. UZDEVUMS. PAMĒGINIET ATBILDĒT UZ RETORISKU JAUTĀJUMU: KĀDS PERSONĪBAS TIPS IR MANAM BĒRNAM?

- ☀ Tāds, kas vēlas uzzināt par kaut ko notikušu.
- ☀ Tāds, kas vēlas uzzināt par kaut ko pašlaik notiekošu.
- ☀ Tāds, kas pats veido notikumus.

Izmantotie literatūras avoti

Hall, D. (1976). Careers in organisations. Pacific Polises, Cal.: Goodyears Publishing Co, Inc.

Erikson, E. H. (1980). Identity and the lifecycle: A Reissue. New York: W. W. Norton.

Paszowska-Rogacz, Anna. Mans bērns izvēlas karjeru. http://www.viaa.gov.lv/files/news/727/mans_berns_izvelas_karjeru_web.pdf.

Vecāki kā bērnu karjeras izvēles virzītāji. Skolu karjeras konsultantu apmācība, akcentējot sadarbību ar vecākiem. Leonardo da Vinci programmas projekts (PL/06/B/F/PP/174020).